

SZABÓ KÁROLY MUNKÁSSÁGÁNAK NÉVTUDOMÁNYI VONATKOZÁSAI**

Kulcsszavak: *Szabó Károly; névtudomány; módszertan; helynévgyűjtés; helyismeret; rendszeres gyűjtés*

Szabó Károlyt (Köröstarcsa, 1824. december 17. – Kolozsvár, 1890. augusztus 31.) történészként, az Erdélyi Múzeum-Egyesület első könyvtárosaként, bibliográfusként tartják számon. Kevésbé ismert az a tény, hogy tudományos munkásságának létezik olyan kis szegmense is, amellyel a magyar névtudomány fejlődéséhez járult hozzá.

ELŐZMÉNYEK

A helynevek iránti érdeklődés már a 19. század elején megmutatkozott,¹ először a történészek körében vált erősebbé, és csak a század második felében fordultak a nyelvészek is a helynévkutatás felé. A 19. században a tudományokban erősen érvényesült a történetiség mint kutatási szempont, ezért a nyelvészek is leginkább a helynevek etimológiai megfejtésére fektettek hangsúlyt. Gróf Teleki József² érdemei közé tartozik, hogy a helynevek bekerültek a különféle etimológiai, történeti, értelmező és tájszótárakba.³ Ezért szinte magától értetődőnek tűnik, hogy a Magyar Tudós Társaság

* TAMÁSNÉ SZABÓ Csilla (1968), PhD, tudományos munkatárs, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Jakó Zsigmond Kutatóintézet; Erdély térségi koordinátor, Magyar Nemzeti Helynévtár Program, Kolozsvár; tcsilla68@yahoo.fr

** A tanulmány a Magyar Nemzeti Helynévtár Program (az MTA Tudomány a Magyar Nyelvért Nemzeti Program alprogramja) keretében készült.

- 1 Az első írásos utalás a helynevek gyűjtésének, megismerésének igényére Virág Benedek egyik levelében olvasható, amelyet Kazinczynak írt 1804-ben: „Te most sok helyen megfordulsz, tudd ki a’ legkisebb folyónak, tónak régi vagy új nevét sat.” *Kazinczy Ferencz levelezése*. III. Kiad. DR. VÁCZY János. MTA, Bp., 1892. 208. Virág Benedek Kazinczy Ferenchez, 1804. július 30.
- 2 Gróf Teleki József (1790–1855) az 1825-ben megalapított Magyar Tudós Társaságnak, a Magyar Tudományos Akadémia elődjének az első elnöke volt.
- 3 Teleki már fiatalkorában egy pályamunkát készített (GRÓF TELEKI József: *Egy Tökélletes Magyar Szótár*. *Elrendeltetése, készítése módja*. 1817. *esztendőre* = *Jutalom feleletek a’ Magyar nyelvről, a’ Magyar Nemzeti Museum 1815. 1816. 1817. esztendei kérdéseire*. II. Kiad. HORVÁT

megalakulása után intézményi keretek között is fontosnak tartották a helynévgyűjtést és a helynevek magyarázatát. Ennek érdekében két pályázatot⁴ is kiírtak, az ezekre beérkezett válaszok viszont nem ütötték meg az elvárt színvonalat, így sikertelennek minősíthetők. Azonban ezek a kezdeményezések jelzik a Társaságnak – európai viszonylatban is – a legkorszerűbb tudományos kérdések iránti fogékonyságát, ugyanakkor fontos hatást gyakoroltak a későbbi egyéni próbálkozások ösztönzésére.

EGYÉNI KEZDEMÉNYEZÉSEK

A 19. században számos egyéni próbálkozás volt elsősorban helynevek magyarázatára, de bizonyos szempontú helynévgyűjtésre is.⁵ Itt én most három jelentősebb munkára, illetve szempontrendszerre térek ki.

Galgóczi Gábor⁶ ügyvédként is fontosnak tartotta, hogy a magyar nyelv grammatikájának műveléséhez hozzájáruljon. *Magyar nyelvtan*⁷ című munkájában rámutat a helynevek nyelvészeti jelentőségére, és hangsúlyozza az országos helynévgyűjtés fontosságát. Ő veti fel először, hogy fontos volna „minden ilyféle nevezeteknek az egész honból teljes számban való összeszedése, s azok’ alkatrészeinek s értelmének vizsgálása”.⁸ Értekezik a tulajdonnevekről, közöttük a következő helynévcsoportokat különíti el: 1. megyék; 2. városok, helységek, puszták, várak; 3. hegyek; 4. folyók, tavak; 5. dűlők, szántóföldek, erdők stb.

István. Pest, 1821.), mely egy „Magyar Szókönyv” megalkotásának módjára vonatkozik. Ebben arról is értekezik, hogy a helyneveket fel kell venni a szótár „toldalékába”.

4 A Magyar Tudós Társaság 1837-es pályázati kiírása nem a helynevek rendszeres gyűjtését, hanem megfejtésüket szorgalmazta: „Melyek a’ két hazában és hajdani magyar tartományokban részint fenlévő, részint régi emlékekben található, azon magyar hangzatú helyírási (topographiai) és család-nevek, mellyeknek eredeti jelentését bizonyossággal vagy legalább hihetőséggel meghatározhatni?” 1853-ban az Akadémia újabb felhívást tett közzé (Toldy Ferenc tollából származó kiírással) helynevek gyűjtésére, magyarázatára, melynek végső célja egy nagy „helyirati szótár” megteremtése volt.

5 A részleteket illetően lásd SZABÓ T. ATTILA: *A magyar helynévkutatás a XIX. században* = uő: *Nyelv és település*. Európa, Bp., 1988. 13–84.

6 Galgóczi Gábor (1821–1857/1860 között) köz- és váltóügyvéd, báji Patay József uradalmi ügyésze volt. SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái*. I–XIV. Hornyánszky Viktor könyvkereskedése, Bp., 1891–1914 (a továbbiakban SZINNYEI: *Magyar írók*). III. 31.

7 GALGÓCZI GÁBOR: *Magyar nyelvtan. A magyar nyelvet a természetből és természetesség szerint, szoros szószármazási rendszeren fejtegetve*. Pest, 1848.

8 Uo. 199.

Révész Imre⁹ érdeklődését szintén felkeltették a helynevek. Az *Új Magyar Múzeum* hasábjain¹⁰ magyarázat nélküli, szótárszerű helynévgyűjteményt közöl, mely kb. kétezer címszót tartalmaz az ország minden részéből. Révész elsődleges feladatnak a helynévgyűjtést tekinti, és kevésbé hangsúlyozza a helynévmagyarázat fontosságát. Ugyanakkor mégis kitér az etimológiai magyarázatok módszertanára is. Szerinte ehhez tekintetbe kell venni a helynevek okleveles alakjait, figyelni kell a hangváltozásokra, valamint a helynévadásban szerepet játszó lélektani tényezőkre. Ugyanakkor fontosnak tartja, hogy számba vegyük a helynév által megnevezett területen lefolyt gazdálkodásbeli, vízrajzi és más természeti változásokat, amelyek segítségül szolgálhatnak a helynévadás motivációjának a megértéséhez.

Balkányi Szabó Lajos¹¹ Debrecenben folytatott teológiai tanulmányokat, így minden bizonnyal kapcsolatban állott Révész Imrével, aki maga is teológus volt. Vitathatatlan az a tény, hogy Révész Imre munkássága hatással volt rá, így szinte szükségszerűen következik, hogy Balkányi is foglalkozik a helynévgyűjtéssel és -magyarázattal, hiszen ez a korszak fontos és egyben divatos tudományos kérdései közé tartozott. Egyetlen helynévgyűjteményt közöl *Debrecen helynevei. 100 helynévnek története, szájhagyományi és szónyomozási magyarázata*¹² címmel. Jóllehet a gyűjtemény kétszáznál is több nevet tartalmaz, az anyag így sem teljes. Balkányinak nem is állt szándékában a teljességre való törekvés, mert kihagyta a szerinte érdektelen helyneveket, valamint azokat, amelyeket széles körben, akár országszerte használtak, ismertek.

SZABÓ KÁROLY NÉVTUDOMÁNYI MUNKÁSSÁGA

Szabó Károly,¹³ aki 1824 decemberében Köröstarcsán született református lelkész családban, gazdag és érdekes életpályát futott be. Bölcsészeti és jogi tárgyakat tanult Debrecenben és Késmárkon, s bár szerzett ügyvédi oklevelet, nem folytatott ügyvédi gyakorlatot. Segédkezett viszont Toldy Ferencnek a Magyar Tudósok Tára létrehozásában, majd 1859-ben elfogadta az újonnan alakult Erdélyi Múzeum-Egylet meghívását, hogy könyvtárnoka legyen. Ugyanakkor a görög nyelv tanáraként működött

9 Révész Imre (1826–1881) református teológus, egyházjogi és egyháztörténeti író, az MTA levelező tagja.

10 Révész Imre: *Magyar helynevek*. Új Magyar Múzeum I(1850–1851). 9. sz. 510–513; II(1851–1852). 3. sz. 161–164; 5. sz. 310–315.

11 Balkányi Szabó Lajos (1823–1889), költő, író, a debreceni református kollégiumban folytatózott jogi tanulmányokat, majd 1843-ban táblai jegyző volt Pozsonyban, a forradalom után Debrecenben nyitott ügyvédi irodát. SZINNYEI: *Magyar írók*. I. 423–424.

12 BALKÁNYI SZABÓ Lajos: *Debrecen helynevei. 100 helynévnek története, szájhagyományi és szónyomozási magyarázata*. Debrecen, 1865.

13 Szabó Károlyról (1824–1890) lásd SZINNYEI: *Magyar írók*. XIII. 238–240.

először Nagykőrösön, majd Kolozsvárra költözése után az itteni Református Kollégiumban. 1858-ban a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választották, 1871-ben pedig rendes tag lett.

Bár Szabó Károlyt főképpen történészként, bibliográfusként és könyvtárosként tartják számon, korábban bemutatott kortársaihoz hasonlóan ő is hozzájárult a magyar névtudomány fejlődéséhez, a névkutatás módszertanának kialakításához. Fontosnak tartom itt megjegyezni, hogy Galgóczi, Révész, Balkányi Szabó, valamint Szabó Károly egységes gondolkodásmódot képviseltek a névtani terminológiát illetően is, hiszen ők, és a későbbiekben Pesty Frigyes is, a „*helynév*” kifejezést használták vizsgálati tárgyuk megjelölésére”.¹⁴

Szabó Károly saját szülőfalujának, Köröstarcsának a helyneveit gyűjtötte össze, és azoknak magyarázatára, megfejtésére is törekedett. Ezt a helynévgyűjteményt, Révész Imréhez hasonlóan, az *Új Magyar Múzeum* hasábjain tette közzé, *A magyar helynevekről* címmel.¹⁵ Az adattár elé rövid értekezést ír, melyből kiderül, hogy ő maga is, akárcsak Révész Imre, a helyneveket történeti és nyelvészeti tanulságaik miatt tartja fontosnak: „a magyar helynevek gyűjteménye... nem csak történeti, hanem kivált nyelvészeti szempontból megbecsülhetetlen nemzeti kincset fog tartalmazni;... e gyűjtemény... hazánk alapos ismeretének egyik legjelesebb segédeszköze leend”.¹⁶ A következőkben felhívja a figyelmet a helynévgyűjtés módszerének a kidolgozására:¹⁷ a helynévgyűjtőknek ismerniük kell a kiválasztott települést és a lakosságot is. Az embereket alaposan ki kell kérdezni, meghallgatni a népi magyarázatokat, majd mindezek ismeretében lehet elkészíteni a teljes helynévgyűjteményt és a nevek magyarázatát.¹⁸

Úgy vélekedik, hogy nem általánosságban kell helyneveket gyűjteni, hanem egyes településeknek, tájegységeknek a teljes helynévgyűjteményét kell elkészíteni és a neveket megmagyarázni. A települések szerinti helynévgyűjtemények sokkal inkább használhatók, mint az általánosságban összeírt, rendszert nélkülöző helynévösszeírások.¹⁹

14 HOFFMANN István: *Elmélet és terminológia a magyar helynévkutatásban*. Névtani Értesítő 34(2012). 127–137.

15 SZABÓ KÁROLY: *A magyar helynevekről*. Új Magyar Múzeum I(1850–1851). 7. sz. 370–377.

16 Uo. 370.

17 „Hogy a siker a fáradságnak kellően megfelelhessen, egyedül a gyűjtésben követendő eljárástól függ.” Uo. 371.

18 „Minden helység és puszta helyneveit olyak írják össze s magyarázzák meg, mennyiben lehet maga a nép előadása után, mely a neveket adá s így legjobban értheti, kik azon helynek úgy szólván, minden talpalt földét ismerik, s annak lakosaival a legszorosabb viszonyban állanak, a magyar helynevek gyűjteménye teljes és alaposan megfejtett lehessen.” Uo.

19 „Ezekből indulva ki részemről sokkal jobban szeretném egyes magyar vidékeket, mint például a Palócság, Jászság, Nyírség, vagy egyes megyék, sőt egyes nagy terjedelmű magyar váro-

A rövid bevezető értekezést követi Köröstarcsa helyneveinek adattára. Először a települést mutatja be: felvázolja a történetét, a birtokviszonyait, kitér a lakosság számára és nyelvjárására, melyre az *i*-zés jellemző. A település nevének magyarázata következik, de hibás következtetéseket vont le, hiszen a név nem a „tart” igéből származik, hanem személynévi eredetű.²⁰ A bevezető részeket követő adattár mintegy nyolcvan névből álló gyűjtemény. Szabó az addigi helynévgyűjtői gyakorlatot meghaladva, teljességre törekszik, és alapos helyszíni ismeretei is meglátszanak közleményén. A helyneveket 15 nagy csoportba osztja denotátumuk szerint: utcák, szántók, kaszálók, legelők, erdők, folyóvizek, erek, állóvizek, örvények, zugok, háta, halmok, gátak, tanyák, csárdák névcsoportokat különít el. Elveivel ellentétben a gyűjtemény mégsem teljes: a szántóföldek neveinek felsorolásánál megjegyzi, hogy „ezek több fordulókban s ezek ismét több dűlőkben vannak, melyeknek rendesen a hely fekvésétől vagy a közeli halmoktól vett érdektelenebb neveit ez úttal mellőzve, elég legyen következöket kiemelni”.²¹ Szabó Károly igyekszik minden névnek az értelmezését is megadni, elsősorban a szógyökök magyarázatával, a kor divatos gyökelmélete szerint.²² Alapos helyismeretéből következik, hogy a mikrotoponima-rendszer földrajzi közneveinek, az ott használatban lévő térszínformaneveknek pontos jelentését is megadja, így a *Nagy-lapos*²³ kaszáló nevében a lapos jelentése a következő: „*laposoknak* neveztetnek azon terek, melyeket az árvíz tavasszal és ősszel elborít, s melyek rendesen kaszálóknak vagy legelőknak használtak”.²⁴ A legelőket *nyomásnak* nevezik, írja. Ezt találjuk első jelentésként a *Magyar földrajzi köznevek tárában* is.²⁵

Köröstarcsa földrajzi adottságaiból fakadóan a gyűjteményben több, a vízrajzhoz kapcsolódó földrajzi köznevet találunk, pontos jelentésleírással. Az állóvizeket *fenekeknek* nevezik, hol a víz megfeneklik, az *örvények* helyi névhasználatban *örvények*, az *ösvény* „a nép értelmezése szerint annyi, mint *öntvény*, kiömlésekkor szokott megtel-

saink, mint Debrecen, Szeged, Kecskemét, Hódmező-Vásárhely stb. helyneveit teljesen kimerítve és megfejtve bírni, mint az egész haza hiányos és kellően meg nem fejtett helyneveinek gyűjteményét, mely éppen roppant halmaza miatt kevesbbé lenne pontos és használható.” Uo.

20 KISS Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. I–II. Akadémiai, Bp., 1988.

21 SZABÓ: *i. m.* 373.

22 A gyökelmélet szerint minden szó egy rövid, egyelemű töre vezethető vissza, ezekből aztán egészen nagy szócsaládok jöttek létre szószármaztatás útján. Tehát a szógyök az alapvető lexikai egység, tovább nem bontható. Ezen az elven alapul a szómagyarázat és származtatás Czuczor Gergely és Fogarasi János 1862-ben megjelent, *A magyar nyelv szótára* című hatkötetes munkájában.

23 A dőlt betűvel írt helyneveket a Szabó Károly által rögzített formában közlöm, mely nem a jelenlegi helyesírási szabályoknak megfelelő.

24 SZABÓ: *i. m.* 374.

25 BÁBA Barbara–NEMES Magdolna: *Magyar földrajzi köznevek tára*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2014.

ni”.²⁶ Szárazföldre vonatkozó térszínformanevek, amelyek kapcsolódnak a kanyargó Köröshöz, a *zug*, mely „a Körös kanyarulatai által képezett félszigetek”,²⁷ a *hát*, mely árvíz idején kilátszó emelkedettebb terület, ellentéte a fenéknek és a laposnak,²⁸ és a *halom*, amely szintén magasabb, a tájban kiemelkedő kis domborulatot jelenti. Vizes területekre jellemző a gátépítés, itt is hat nevet sorol fel, melyek gátakat jelölnek meg: „*Hosszúgát, Telekgát, Siralomgát* (mely a temetőbe visz), *Pityerigát* (a gát hányásakor resten dolgozott s megpálcázott suhanc pityergésétől), *Kordagát, Fábrigát*”.²⁹

Szabó Károly nemcsak pontos jelentéseket ad meg a földrajzi közneveket illetően, hanem egy népmondát is lejegyez a *Lápos-örvény* névhez kapcsolódóan.³⁰ Történelmi eseményhez kötődő mondát is kapcsol magyarázatként a *Németjáró* nevű zug elnevezéséhez.³¹ A névmagyarázatok között szerepel két név, *Edeles* és a *Szent János csárda*, melyek – állítása szerint – két, Köröstarcsához csatolt település nevét őrzik.

A helynévtárban találunk foglalkozásra, jelesül a halászatra vonatkozó elnevezést is, a *Csőmpöly-zugot*, melyben a csőmpöly egy halászhálótípus neve, valamint az állat- és a növényvilágra, a birtokviszonyokra, a terület méretére vonatkozó neveket, melyeknek jelentését általában nem magyarázza, csupán akkor, ha úgy tűnik, hogy a névadás motivációja elhalványulóban van. Ilyen például a *Földház-zug*, mely a rajta álló pásztorlacról kapta a nevét.³²

Belterületi nevet mindössze ötöt közöl, ezek utcák nevei: *Nagyútca, Hajnalútca, Zug, Körösaj, Kandia*.³³ A *Hajnal utca* kelet felé tartó utca, ez indokolja a nevét. A *Kandiához* érdekes fejtegetésbe bocsátkozik, mondván, hogy más környező településeken is a „falú vége felé eső leghitványabb részt szokták így nevezni”,³⁴ és ilyen értelemben esetleg Kandia szigetének emlékért tartja fenn a név, melyre „a törökök a magyar foglyokat csapattostól hurcolták”.³⁵

Köröstarcsa helyneveinek összeírásával és közlésével Szabó Károly új elveket vezetett be, melyeknek jelentős hatása volt a helynévkutatás alakulására. Helynévgyűj-

26 SZABÓ: i. m. 374.

27 Uo.

28 Uo.

29 Uo. 376.

30 A monda egy Márkus nevű személyről szól, aki a köröstarcsaiak és a körösladányiak között folyó határvitában hamisan esküdött, ezért temetésekor holttestét elnyelte az az örvény, amelynél hamis tanúságot tett. Azon a területen holdvilágos éjszakákon szelleme azóta is kísérti a halászokat, összecsomózva halászhálóikat.

31 Eszerint a török időkben itt keltek át a németek, akik Szegedről Debrecen és Nagyvárad irányába tartottak, valamint, hogy itt, Thököly idejében a nádasokban megbúvó nép lekasabolta az átkelő német katonaságot.

32 Uo.

33 Uo. 373.

34 Uo.

35 Uo.

teménye fontos szemléletváltást tükröz módszertani szempontból: hangsúlyozza a helyismeret fontosságát, a lakosokkal, illetve az adatközlőkkel való személyes kapcsolat jelentőségét, kiemeli a települések és tájegységek szerinti gyűjtés fontosságát, valamint a teljességre való törekvés követelményét. Fontosnak találja a helynevekhez kapcsolódó mondák, regék feljegyzését, valamint a helynévmagyarázatot és a térszínformanevek jelentésének közlését, mely elválaszthatatlan a jó helyismerettől.³⁶

SZABÓ KÁROLY NÉVTANI MUNKÁSSÁGÁNAK UTÓHATÁSAI

Szabó Károly munkája tudománytörténeti fontosságú, mivel mind módszertani, mind szemléleti szempontból meghaladja az előtte járókét. Gyakorlati példája nyomán a helynévgyűjtők áttértek a településegységeként végzett gyűjtési módra, és a továbbiakban ezt a szemléletmódot követték. Az általa kidolgozott módszertan miatt Végh József „az első igazi magyar helynévgyűjtőnek” nevezi Szabó Károlyt.³⁷

Szabó Károly és Révész Imre módszertani és elméleti fejtegetései Pesty Frigyes országos helynévgyűjtését is meghatározták, lényeges vonásaikban valójában mindmáig érvényesek. Szabó Károly személyes kapcsolatban állt Pesty Frigyes-sel, 1858–1886 között leveleztek.³⁸ A névtudomány szempontjából fontos Pesty Frigyesnek Szabó Károlyhoz 1864. május 3-án Temesvárról címzett levele, melyben támogatását kérte a helynévtár létrehozásának ügyében.³⁹ Tudjuk, hogy Pesty az erdélyi

36 SZABÓ T.: i. m. 27–28.

37 VÉGH József: *Az első magyar helynévgyűjtő: Szabó Károly = Névtudomány és művelődéstörténet. A IV. magyar névtudományi konferencia előadásai Pais Dezső születésének 100. évfordulóján (Zalaegerszeg, 1986. október 8–10).* Szerk. BALOGH Lajos–ÖRDÖGH Ferenc. Zalaegerszeg, 1986. 197–200.

38 Pesty Frigyes Szabó Károlyhoz írott levelei a Román Nemzeti Levéltár Kolozs megyei Levéltárában, a *Fond personal Szabó Károly F 931* jelzet alatt találhatók.

39 „1864. május 3., Temesvár

Nagyon tisztelt hazámfia! Szeretett barátom uram!

Tán szabad föltennem, hogy egyik legnagyobb munkám terve, az ön fontos teendői között is, nem került el szíves figyelmét; tán érdekével és rokonszenvével is találkozott; értem azon magyarázó Helynévtárt, mely összes hazánk helyneveit foglalandja magában, és melynek érdekében a magyar helytartótanács, és erdélyi főkormánysszék által már megindult az adatgyűjtés.

Vétkezném vállalatom becse és jövődjé ellen, ha önt, kinek munkámnak különösen ezen irányban oly sok felvilágosítást köszönhetek, nem igyekezném megnyerni, mint ezen Helynévtár támogatóját. Ámbár az ön kimeríthetetlen barátságát ismerem, nem fogok én szerénytelenkedni. Ide mellékelem azon tervrajz egy példányát, mely a hatóság által a községeknek kiosztatott. Ebben csak oly kérdések vannak megérintve (a 7-dik pont levén a dolog veleje) melyekre senki sem adhat jobb feleletet a helybeli embereknél; de tartoznak a Helynévtár ügyéhez oly kérdések is, melyek csak irodalmi egyénekhez intézhetők: a levél-

főkormányzókhoz folyamodott támogatásért. Az erdélyi főkormányzók 1863-ban átiratot küldött az Erdélyi Múzeum-Egyesülethez Pesty kérésének véleményezéséhez. Finály Henrik aláírásával még abban az évben meg is érkezett a válasz a választmány részéről, melyben a helynevek gyűjtéséhez szükséges eljárást is kidolgoztak. A módszer Szabó Károly elveit követte, ami érthető, hiszen ekkor Szabó is tagja volt az egyesület választmányának.⁴⁰ Pesty országos helynévgyűjtése rendkívül jelentős eredményeket hozott, amelyről egy másik tanulmányomban számoltam be.⁴¹

ÖSSZEGZÉS

Áttekintve Szabó Károly köröstarcsai helynévgyűjteményét és az ott alkalmazott módszertant megállapítható, hogy bár munkásságának csekély hányadát teszi ki a

tárak, krónikák stb. adatai. Tervem szerint minden név eredete legyen még közhasználatú, vagy vonatkozzék az már elenyészett helységekre – és ezen név, más variánsai levén ki kutatandók, természetesen a régi geographia tere nagyon megmiveltetik; és midőn két hason hangzású helynévben, a némelykor távol egymástól eső helységek identitását kinyomozzuk, szinte meglepő, mily eredményekre jutunk, és miként változik tollunk alatt régi hazánk alakja. ...

Önnek, tisztelt barátom, ki e téren oly otthonos, és méltán magasztalt nevet vívott ki magának, szükségtelen mondanom, hogy az elenyészett, és már csak okmányokban található helynevek kincsét csak oly gazdagnak tartom, mint azt, mely még közéletünkben forog. És miután ezen kincset csak úgy bányászhatjuk ki lehetőleg tökéletesen, hogy ha mindenki, kinek arra alkalm van, hozzájárul okmányos adataival, és ha főleg azok, kiknek erre elismert kitűnő hivatásuk, segédkézzel járulnak az ügy előmozdítására, baráti és ügyfeli bizalommal járulok önhöz azon kérelemmel, miszerint engem ezen vállalatomban koronkint tanácsával, adalékjaival vagy bárminemű közleményeivel támogatni sziveskedjék. Ezek ha „in crudo” is juttatja hozzám, mindig nagybecsűek lesznek, mert ön oly forrásokból meríthet, melyek még kevésbé ismertek.

Bizom kérelmem sikerébe leginkább azért, mert közlékeny és barátságos... valamint mások ugy én is ismerem; de bizom továbbá azért is, mert néha egy két szó kivonata elegendő, hogy becses adatja legyen Helynévtáramnak. Így például a helynév írásbeli alakja, évszám és birtokos, melylyel előfordul fekvése a helységnek stb. ...

Ma irtam az erdélyi főkormányzó Úrnak is az Erdélyben eszközlendő helynévgyűjtés érdekében. A nyomtatványokat már f. é. február elején küldtem fel, és még eddig Erdélyből legkisebb jelt sem vettem, vajjon történt-e már valami ez ügyben. Magyarországból gyűlnek már az adatok nálam, – sok silányság van közte, bosszantó felületesség és lelkiismeretlenség bizonyossága, de van közte sok jeles közlemény is.

Öszinte nagytisztelettel, és barátsággal üdvözlöi Önt alázatos szolgája, Pesty Frigyes, sk.”

40 SZABÓ T.: *i. m.* 78–82.

41 TAMÁSNE SZABÓ Csilla: *Pesty Frigyes helynévgyűjteménye = Certamen. XI. Előadások a Magyar Tudomány Napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. Szakosztályában.* Szerk. EGYED Emese–PAKÓ László. EME, Kvár, 2024. 15–36.

helynévgyűjtés, mégis maradandót alkotott. Olyan elveket fogalmazott meg, amelyeket a helynévkutatásban a későbbiek során Pesty Frigyes, Szabó T. Attila és tanítványai is hasznosítottak.

ONOMASTIC ASPECTS IN THE SCIENTIFIC WORK OF KÁROLY SZABÓ

Keywords: Károly Szabó; onomastics; methodology; collection of toponyms; knowledge of places; systematic collection

Károly Szabó is known primarily as a historian, bibliographer, and the first librarian of the Transylvanian Museum Society. He is also known for significant contributions to research in the field of onomastics. He collected the toponyms of his native village, Köröstarcsa, and developed a methodology that is still relevant today. He considered it important that during the collection process the settlement be considered as a unit, thereby advocating for systematic research. He emphasized the importance of local knowledge and the good relations with the informants among local population to create a complete and systematic collection, and at the same time to provide accurate explanations of the toponyms.

ASPECTE ONOMASTICE ÎN ACTIVITATEA ȘTIINȚIFICĂ A LUI KÁROLY SZABÓ

Cuvinte-cheie: Károly Szabó; onomastică; metodologie; colectare de toponime; cunoașterea locurilor; culegere sistematică

Károly Szabó este cunoscut în primul rând ca istoric, bibliograf și ca primul bibliotecar al Societății Muzeului Ardelean. Sunt cunoscute de asemenea contribuțiile sale semnificative la cercetarea din domeniul onomasticii. A colectat toponimele satului său natal, Köröstarcsa, și a dezvoltat o metodologie de cercetare valabilă până astăzi. A considerat important ca în cursul cercetării unitatea de colectare să fie așezarea, fapt, ce a dus la un mod de cercetare sistematic. A subliniat importanța cunoașterii locurilor și a populației de pe teritoriul cercetat. Astfel se putea realiza o colecție completă și sistematică, și totodată se puteau oferi explicații toponimice corecte.